

20. juni 2009

Røde konger frem på rad

Skrevet af: David Rehling

Medrivende indførsel i den socialdemokratiske kongerække: Otte statsministre ' med Nyrup som efternøleren

Værsgod: Statsministre på samleband. Den produktion var en gang et socialdemokratisk monopol. Blev man partiets formand, var man også sikker på at blive leder af Danmark.

Den regel gjaldt fra Thorvald Stauning i 1924 til Poul Nyrup Rasmussen i 1993. De borgerliges statsministerperioder havde nærmest været hvilepauser, mens Socialdemokraterne samlede nye kræfter.

Nåja, så var der den undtagelse, der bekræftede reglen, at det lykkedes den konservative Poul Schlüter at bide sig så grundigt fast i statsministerstolebenet, at Socialdemokraterne nærmede sig panik. Deres egen Svend Auken var nok blevet formand efter Anker Jørgensen, men statsminister viste Auken sig ikke at kunne blive, fordi de radikale ikke ville have ham, hvorfor hans partifæller måtte afsætte ham og indsætte Poul Nyrup Rasmussen, som de radikale sværmede for og gjorde til statsminister så snarest belejligt. Alt var tilbage ved det gamle.

Og dog. Siden er det også kikset for S-formand Lykketoft, og hvordan det skal ende med den nuværende Helle Thorning-Schmidt, aner ingen.

Kernetropper i ny lejr

Et nyt mønster har fastlagt sig i dansk politik. Måske. I hvert fald har socialdemokratiske kernetropper for tiden slået lejr i Dansk Folkeparti. Socialdemokratiet, der tidligere havde patent på dansk tryghed, kan ikke længere være tryk ved sin egen fremtid.

Med norske digter Ibsens ord: Evigt ejes kun det tabte. Der er mere end et drys nostalgi over den bog og dertil hørende udstilling, som Arbejdermuseet er aktuell med: Statsministre ' 8 socialdemokrater . Hele kongerækken er stillet til skue.

Og lad det være fastslået: Den tager sig pænt ud. Mere end almindeligt pænt. Hædersmænd, der sled sig selv halvt og helt ihjel for et mere retfærdigt og menneskeligt Danmark. Ingen af dem bestænk af den slags embedssnavs, som ministre siden VKO-magtovertagelsen i 2001 har smudset sig med.

De otte socialdemokratiske ledere er i bogen skildret af otte forskellige forfattere. Det giver en friskhed og forskellighed, fordi hver af forfatterne har sin egen betragtningsform og fremstilling. Der er sågar overlap mellem portrætterne, og det er til læserens fornøjelse og selvstændige eftertanke.

Arbejdermuseets arkivchef, Henning Grelle, lægger for med Stauning ' i en tekst, der er et ædelt destillat af den store Stauning-biografi, som Grelle udgav sidste år ' ombølget af anmelderros.

Grelle minder om, at det er ved Staunings indsats, at danske arbejdere har fået et fædreland. Med Grelles ord:

»Da Stauning var ung i 1880'erne og 90'erne, var arbejderne ringeagtede samfundsborgere, der skulle holdes nede i fattigdom og uden for indflydelse på det politiske system. På arbejdspladserne var det kæft, trit og retning. Arbejdsgiverne lå i krig med fagforeningerne, og man skyede ingen midler for at true politiske og faglige ledere til at forlade landet.«

Dette skønne land

De seje kampe, som Stauning i årtier stod i spidsen for, bragte arbejderne i en ganske anden situation. Ved folketingsvalget i 1935 opnåede Socialdemokratiet 46,1 procent af stemmerne ' en rekord, ingen sidenhen har slået.

Ved valget til Landstinget året efter vandt Socialdemokraterne og deres radikale regeringspartner flertallet også i dette hidtil fodslæbende andetkammer.

Der var banet vej for en af danmarkshistoriens mest frugtbare reformperioder ' dengang hvor 'reform' faktisk betød det, som ordet vækker forestilling om.

I sin 1. maj-tale 1937 kunne Stauning gøre stillingen op med disse ord:

»Vi har alle grund til at føle os som medejere af dette skønne land. Vi øver indflydelse på alt, hvad der har betydning for samfundet. I dag spørges der efter arbejderens mening, og hans ord har vægt.«

Trods det, at Stauning formåede at lede sit folk ind i det forjættede land, blev hans sidste tid i Statsministeriet sørgelig. Han havde måttet erkende Danmarks militære afmagt ved det tyske overfald den 9. april 1940. Frem til sin død i maj 1942 brugte han sine svindende kræfter på at holde tyskerne fast på deres løfter om en »fredsbesættelse«.

Arvefølgen afbrudt

Inden Stauning var død, havde tyskerne i februar 1941 forlangt, at hans to naturlige arvtagere, H.C. Hedtoft, der allerede i 1939 var bragt i stilling som partiformand, og H.C. Hansen, der var partisekretær, nedlagde deres tillidshverv i partiet. Årsagen til dette krav var, at de to var kendt for deres dybtfølte anti-nazistiske holdninger. At de to lige så inderligt afskyede kommunismen, var dem ingen hjælp til, for Hitler og Stalin var forbundsfæller frem til sommeren 1941.

For5 at udfylde hullet i arvefølgen måtte Socialdemokraterne sætte brumbassen finansminister Vilhelm Buhl i Statsministeriet, hvor han fortsatte den stadigt mere akavede balancegang i forhold til tyskerne.

Det faldt i Buhls lod at holde den berygtede anti-sabotagetale den 2. september 1942. Den lyste de danske sabotører i band og udlagde sabotage som en af de alvorligste forbrydelser, der kunne begås mod den tyske 'værnemagt'. Værre var, at Buhl også opfordrede danskerne til at angive sabotører til politiet.

På Arbejdermuseets udstilling får man myrekryb, når et videobånd spiller Buhls ordvalg: »Også den, der over for myndighederne tilbageholder viden om sabotageplaner eller undlader at medvirke til opklaring af sabotage, handler mod fædrelandets interesser.«

Talen, der var bifaldet af kongen, havde også til formål at få tyskerne til at afstå fra at oprette dødsdømmende krigsretter i Danmark.

Buhls imødekommenhed over for besætterne hjalp ham ikke. Tre måneder senere forlangte 'værnemagten' ham udskiftet med den forventeligt endnu mere imødekommende Scavenius fra de radikale. Til gengæld var det Buhl, der sagde stop til Scavenius, da tyskerne efter folkestrejkerne i august 1943 forlangte fuld underkastelse fra den danske regering.

S genvinder kontrol

I den mærkelige gråzoneperiode, der fulgte under departementschefstyret, genvandt H.C. Hedtoft og H.C. Hansen kontrollen over det uofficielt officielle Danmark ' og indlagde sig uvisnelig hæder ved at formidle ad-varslene til de danske jøder om den forestående nazi-aktion mod dem.

Ærefrygtindgydende er det, at det lykkedes Socialdemokratiet at overtale både modstandsbevægelsen og kommunisterne til acceptere den sabotørfordømmende Buhl som leder af samlingsregeringen efter befrielsen i maj 1945. Afgørende har her været Buhls rolle i at bremse den

Scavenius, som de bærende partier efter befrielsen var tilbøjelige til at gøre til hovedansvarlig for samarbejdspolitikken. Slipstrømmen på besættelsens kastevinde pustede ved første frie valg Venstre ind på regeringstaburetterne, men Venstre grundstødte snart på sit krav om at få nye dele af Slesvig tilbage til Danmark.

Socialdemokraterne kom igen til i 1947, med Hedtoft som statsminister, H.C. Hansen som finansminister og Buhl som økonomisk koordinator. Den socialdemokratiske orden var genetableret.

Den unge Jens Otto Krag blev samme år handelsminister. Krag gav sidenhen en beskrivelse af brutaliteten hos de andre tre, der blev hans forgængere i statsministerembedet:

»Modsigelse passede ingen af dem og slet ikke modsigelse over for planer, de havde besluttet sig for. Men hvor Buhl pludselig lod sin rare elskværdighed forsvinde og et tordenudbrud fare hen over omgivelserne, blev H.C. Hansen bidende. Han lynede ikke, mens vekslede mellem tør spot og hårde bid 'alt i åndelig forstand. I alle besluttende øjeblikke var manglen på sentimentalitet afgørende for dem. Hedtoft havde større tilbøjelighed til at beklage det uundgåelige og begræde det umulige.«

Ved denne skildring bekræfter Krag sin lyriske åre, som han i øvrigt havde til fælles med Stauning og H.C. Hansen. En tilsvarende beåndethed svinger Bo Lidegaard sig op til i sin fremstilling af, hvorfor det sidenhen gik Jens Otto Krag så sorgeligt, da han i 1972 trak sig fra statsministerposten. Lidegaards ord har klang af græsk tragedie og fortjener fyldig gengivelse:

»Krag havde i årevis, ja, helt fra begyndelsen opfattet sin politiske gerning som noget midlertidigt, en fase, der skulle overstås, inden livet virkelig skulle til at begynde, Der var så meget, sådant et liv kunne bruges til, og Krag havde lyst til det meste.«

Lidegaard fortsætter:

»Alligevel gik det galt, og Krag's otium blev ikke den tilbagevenden til livet, han havde håbet. Årsagen er nok mindre, at han havde svært ved at få sit liv til at fungere uden det vældige kick fra det politiske og uden ægteskabet med Helle Virkner, der havde været på stand by i flere år. Snarere var det den sene erkendelse af, at det liv i aktiv politik, han havde levet både let og intenst fra 1944 til 1972, for ham var selve livet, der gjorde det svært for ham at se frem og videre ind i en ny tilværelse. For sent indså han, at det politiske for ham var det egentlige, selve tilværelsens omdrejningspunkt, dér han udfoldede sig og kom til sin ret. Alt det, han gennem et kvart århundrede havde været tilbøjelig til at anse for noget forbigående, noget der skulle overstås, viste sig med tilbageblikkets klarhed at være det, det hele gik ud på.«

Bo Lidegaard slår de sidste slag på malmklokken med ordene:

»Med den viden genvandt Krag efter sin afgang aldrig livsmodet og den målrettede dynamik, der havde karakteriseret hans politiske virke. I stedet henfaldt han til melankoli og ørkesløs stræben efter noget, han ikke selv vidste, hvad var.«

Se, sådan skal danmarkshistorien skrives ' så det også er sjælenes historie.

Læs bogen. Se udstillingen. Og tænk bagefter over, om der vil kunne laves lige så medrivende portrætter af dem, der har afløst den socialdemokratiske kongerække.

Henning Grelle & Helle Leilund (red.), Statsministre ' 8 socialdemokrater. 179 s. Rigt ill. 188 kr. Arbejdermuseet

Særudstillingen på Arbejdermuseet er åben frem til 5. april 2010